

Yr. 1958

TAQI AWHADI,

The most important Persian Tadhkira-writer of the last quarter of the 10th/16th and first half of the 11th/17th century, and his unique "TADHKIRA", the "ARAFAT-I-'ASHIQIN".¹

NAZIR AHMED*

TAQI Awhadi was one of those important Persian writers who have produced a number of works, both in prose and poetry, establishing his reputation as a good poet and successful prose-writer. But unfortunately very few of his works have come down to us. The most important of all his works is the "ARAFAT-I-'ASHIQIN" a general biography of Persian poets, but it is so rare that no complete copy is known to exist. This book which has won its reputation through the ages, may be utilised to fill a long gap in the history of Persian literature.

The credit for directing the attention of scholars to the author and his rare work goes to Nathaniel Bland, a distinguished member of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland. More than a century ago he published in the ninth volume of the J. R. A. S. his classical account of 'Awfi's *Lubabul-Albab* and a number of other *Tadhkiras*, including the "Arafatul-'Ashiqin", entitled "On the earliest Persian Biography of Poets, by Muhammad 'Aufi, and some other works of the class called *Tadhkiratul-Shuara*". This communication was read to the Asiatic Society on February 17, 1848, and "should be consulted", remarks² Professor E. G. Browne, "by all students of Persian literature". Sprenger also made a brief mention of the author and his *Tadhkira* in his *Catalogue of the.....MSS of the Libraries of the King of Oudh*; lastly Abdul-Muqtadir, while introducing the Bankipur Codex of the *Arafatul 'Ashiqin*, gave some more details of the author's life and works in the *Bankipur Catalogue of Persian MSS.*, Vol. VIII, pp. 75-79. But still the subject needs a fuller discussion, and accordingly I have ventured to give a critical and coherent account of Taqi Awhadi's life and works.

Awhadi's Ancestry.—The author's full name, as given in the preface of the *Arafat*, is Taqi bin Mu'inud-Din bin Sa'dud-Din Muhammad al-Husaini

1 I have preferred to call it 'Arafat-i-Ashiqin' instead of 'Arafat-ul-Ashiqin' for the reason that Taqi Awhadi has assigned exactly the same title to it.

2 Preface to the *Lububul-Albab*, Leyden, 1903, Part II, p. 6.

* Dr. Nazir Ahmed, M. A., Ph. D. D. Litt (Persian), Formerly Lecturer, Dept. of Persian, Lucknow University; Assistant Director, Aligarh History of Urdu Literature.

The history of this hermeneutic tool after al-Zamakhsharī still needs to be studied; for some leads and references see Heinrichs, "Takhyl" and its traditions, in Alma Giese and J. Chr. Bürgel (eds.), *Gott. ist schön und Er liebt die Schönheit. Festschrift für Annemarie Schimmel*, Berne 1994, 227-47.

4. As a rhetorical figure, *takhyl* is not very prominent nor very uniform. It occurs in Abū Hilāl al-Askarī, *K. al-Šinā'atayn*, with the meaning of "giving the impression of praising while one is lampooning, and vice versa" (see G. Kanazi, *Studies in the Kitāb as-Šinā'atayn of Abū Hilāl al-Askarī*, Leiden 1989, 186-88; the passage is missing in the printed editions); in Ibn al-Zamlakānī, *al-Tibyān fī 'ilm al-bayān*, ed. A. Maḥlūb and Khadīja al-Hadīthī, Baghdad 1383/1964, 178, with the meaning it has in al-Zamakhsharī (*taṣwīr ḥakīkat al-shay' ḥattā yutawahham annahū dhū sūrat^m tushāhad*). Finally, in Rashīd al-Dīn Watwāt (d. 578/1182-3 [q.v.]), *Hadā'ik al-sihr fī daḥā'ik al-shīr*, ed. 'A. Iḳbāl, Tehran 1339/1960, 39-42, it occurs alongside *ihām* to denote what is otherwise known as *tawriya* [q.v.] or "double entendre." Likewise, al-Nuwayrī, *Nihāyat al-arab fī funūn al-adab*, Cairo n.d., vii, 131-2, lists all three terms as synonymous. The discussions of *tawriya* are sometimes strangely permeated by al-Zamakhsharī's *takhyl* explanations (on this see S.A. Bonebakker, *Some early definitions of the Tawriya*, The Hague 1966, 24-8). It seems that scholars with a more Zāhirī bent of mind explained the *takhyl* passages as *tawriyas*, i.e. by the assumption of homonyms, as this would avoid splitting the meaning of the passages into an outer and an inner sense (see Heinrichs, in *Oriens*, xx [1968-9], 404-5). (W.P. HEINRICHS)

TAKĪ AWḤADĪ, or Takī al-Dīn Muḥammad al-Ḥusaynī al-Awḥadī, Persian anthologist, lexicographer and poet. He was born at Iṣfahān on 3 Muḥarram 973/31 January 1565, into a family with a Šūfī tradition from Balyān in Fārs. One of his paternal ancestors was the 5th/11th-century Shaykh Abū 'Alī al-Daḳḳāk. During his adolescence he studied in Shīrāz, where he presented his early poems to a circle of poets and was encouraged by 'Urfī [q.v.]. Returning to Iṣfahān, he attracted the attention of the young Shāh 'Abbās I and joined his entourage. In 1003/1594-5, Takī retired for six years to the 'atabāt, the holy cities of the Shīrīs in 'Irāq. Like many Persian literati of his times, he left Persia, in Rajab 1015/November 1606, to seek a career at the Indian courts. After a short stay in Lahore, he went to the court of Dījāhāngīr [q.v.] at Āgra, but he also lived for many years at Aḥmadābād in Guḍjarāt. The date of his death is not on record. He must have survived at least till 1042/1632-3, the latest year which he mentions in additions to his *tadhkira*.

During his journey to India, Takī Awḥadī compiled for his fellow-travellers an anthology of Persian poetry, entitled *Firdaws-i khayāl* ("The paradise of fantasy"). At Āgra he extended this into a full *tadhkira*, the *Arāfāt al-'āshiqīn wa-'arāsāt al-'ārifīn* ("The places of assembly for the lovers and the open spaces for the mystics"), completed between 1022/1613 and 1024/1615. This voluminous work contains more than 3,000 biographical entries, alphabetically arranged in 28 'arāsas (one for every letter of the alphabet), and surveys the entire range of Persian poetry. It is a valuable source, especially for the contemporary history of Persian letters in India. After its completion, Takī Awḥadī continued to add dates and other pieces of information to manuscripts of his work, many of which are based on personal knowledge. At the request of the Emperor Dījāhāngīr, he prepared in 1036/1626

an abridged version, under the title *Kāba-yi 'irfān*, ("The Ka'ba of mysticism").

Takī Awḥadī was a prolific writer. His learned prose includes *Surma-yi Sulaymānī* ("Solomon's collyrium"), a dictionary of rare Persian words, and treatises on the theory of rhyme and Šūfism. Of his poetry, which comprised seven *mathnawīs* and several *dīwāns* with *kašidas* on the Imāms, satires and *ghazals*, little has remained.

Bibliography: N. Bland, in *JRAS* (1848), 134-6; Storey, i/2, 808-11, iii/1, 25-6; Nazir Ahmad, in *IC*, xxxii (1958), 276-94; J. Marek, in J. Rypka et alii, *History of Iranian literature*, Dordrecht 1968, 726; A. Gulčīn-i Ma'ānī, *Ta'rīkh-i tadhkirahā-yi fārsī*, Tehran 1350 sh./1971, ii, 1-24, 33-6; Dh. Šafā, *Ta'rīkh-i adabīyyāt dar 'Irān*, v/3, Tehran 1371 sh./1992, 1730-2. (J.T.P. DE BRUIJN)

TAKĪ AL-DĪN [see AL-MUZAFFAR].

TAKĪ AL-DĪN b. Muḥammad b. Ma'rūf, sometimes given the *nisbas* al-Dimashqī, al-Šahyūnī or al-Miṣrī, the most important astronomer of Ottoman Turkey, b. Cairo or Damascus in 927/1520-1 or 932/1525 (the sources are not consistent), d. Istanbul, 993/1585. He studied theology in Cairo, served as *kādī* in Nābulus, and in 979/1571 was appointed *münedjīm bāshī* in Istanbul. He was largely responsible for persuading the Ottoman Sultan Murād III to build an observatory in Istanbul. This was achieved in 987/1579. However, the building was pulled down a few months later in 987/1580 as a result of Takī al-Dīn's incorrect prediction of an Ottoman victory over the Šafawids following the appearance of the famous comet of 1577.

Takī al-Dīn wrote two astronomical handbooks with tables and explanatory text [see ZİD] entitled *Khariḍat al-durar wa-djarīdat al-fikar*, completed 1893 Alexander (A.D. 1581-2), and *Sidrat muntahā 'l-afkār fī malakūt al-falak al-dawwār*; an extensive treatise on sundial theory [see MIZWALA] entitled *Rayḥānat al-rūḥ fī rasm al-sā'āt 'alā mustawī 'l-suṭūḥ*; a treatise on astrolabe construction [see AŞURLĀB] entitled *Tasṭīḥ al-ukar* and full of tables; and various treatises on arithmetic and algebra. None of these has received the attention they deserve. His imposing treatise on optics [see MANĀZİR] *Nūr ḥadaqat al-iḥsār wa-nūr ḥadīkat al-abṣār* is in the tradition of Kamāl al-Dīn al-Fārisī [q.v.]. His treatises on mechanical clocks entitled *al-Kawākib al-durriyya fī wad' al-binkāmāt al-dawriyya* (compiled 966/1552) and *al-Ṭuruk al-saniyya fī 'l-ālāt al-rūḥāniyya* have been published and well illustrate the Ottoman reception of European notions and techniques in his time. He also compiled a set of tables for astronomical timekeeping serving the latitude of Istanbul, fully in the Islamic tradition [see MĪKĀT]. The anonymous treatise on astronomical observational instruments entitled *Ālāt-i raṣadiyya li-Zīdī-i Shāhanshāhiyya* has been compared by S. Tekeli with the treatise of Tycho Brahe compiled in Denmark towards the end of the 16th century, and he has underlined the remarkable similarities.

The famous miniature of the Istanbul Observatory from the *Shāhanshāh-nāma* (Pl. 1) shows Takī al-Dīn with an assistant holding an astrolabe in front of a bookshelf. Many of his books are now in the University Library in Leiden, identifiable by his distinctive signature on the title folios (see Ünver, pl. 10-4). They are overseeing a group of astronomers involved in copying manuscripts and operating various instruments. The terrestrial globe, mechanical clock and the sand-glass are of European inspiration, but all other instruments are Islamic.

Bibliography: J.H. Mordtmann, *Das Observatorium*

دائرة المعارف بزرگ اسلامی، جلد سوم، تهران، ۱۳۸۰

این کتاب ۷۳ حکایت دیده می‌شود که برخی از آنها با کمی اختلاف در آثار دیگر نظیر حلیه الاولیاء، تذکرة الاولیاء و احیاء العلوم نیز نقل شده است (نک: همو، ۵۷-۵۸).

مآخذ: آذر بیگدلی، لطفعلی، آتشکده، به کوشش حسن سادات ناصری، تهران، ۱۳۳۶ش؛ ابن فوطی، عبدالرزاق، الحوادث الجامعة، بغداد، ۱۳۵۱ق/۱۹۳۲م؛ ابن کربلایی، حافظ حسین، روایات الجنان و جنات الجنان، به کوشش جعفر سلطان القرائی، تهران، ۱۳۴۴ش؛ ابومحبوب، احمد، مقدمه بر دیوان رباعیات اوحدالدین کرمانی (همه)؛ اوحدالدین کرمانی، حامد، دیوان رباعیات، به کوشش احمد ابومحبوب، تهران، ۱۳۶۶ش؛ جامی، عبدالرحمان، نفحات الانس، به کوشش محمود عابدی، تهران، ۱۳۷۰ش؛ خوارزمی، حسین، جواهر الاسرار، به کوشش محمدجواد شریعت، اصفهان، ۱۳۶۶ش؛ سهسالار، فریدون، رساله در احوال مولانا جلال‌الدین مولوی، به کوشش سعید نفیسی، تهران، ۱۳۲۵ش؛ شروانی، جمال خلیل، نزفه المجالس، به کوشش محمدامین ریاحی، تهران، ۱۳۶۶ش؛ فروزانفر، بدیع‌الزمان، مقدمه و حواشی بر مناقب (همه)؛ فصیح خوافی، محمد، مجمل فصیحی، به کوشش محمود فرخ، مشهد، ۱۳۴۰ش؛ قزوینی، زکریا، آثار البلاد و اخبار العباد، بیروت، ۱۴۰۴ق/۱۹۸۴م؛ گازرگاهی، حسین، مجالس العشاق، کاپنور، ۱۳۱۴ق/۱۸۹۷م؛ مناقب، به کوشش بدیع‌الزمان فروزانفر، تهران، ۱۳۴۷ش.

فاطمه رحمتی

✓ **اوحدی بلیانی**، تقی‌الدین محمد اوحدی دقایی بلیانی کازرونی (۹۷۳- ح ۱۰۵۰ق/۱۵۶۵-۱۶۴۰م)، سراینده، تذکره‌نگار و فرهنگ‌نویس نامور. وی منسوب به خاندان مشهور بلیانی بود که تنی چند از افراد آن مثل شیخ عبدالله بلیانی و امین‌الدین محمد بلیانی معاصران سعدی و حافظ در قرنهای گذشته شهرتی به دست آورده بودند (برای نسب وی، نک: احمدعلی، ۴۱۱؛ نیز صفا، (۳)/۱۷۳۰).

پدرش معین‌الدین، از فارس به اصفهان کوچید و تقی‌الدین در آنجا زاده شد (نک: اوحدی، ۲۳۶). روزگار کودکی و نوجوانی تقی‌الدین اوحدی در اصفهان به کسب دانشهای مقدماتی گذشت و یک چند نیز در دارالایتام شاه طهماسب در اصفهان، از کسانی چون شیخ الاسلام علی منشاربهره برد (گلچین، ۱۳/۲). آنگاه به حلقه درس مولانا خواجه جان قهپایه‌ای درآمد (اوحدی، ۳۶۶). بدین ترتیب، وی دانشهای مرسوم چون صرف و نحو، منطق و ریاضی و قرآن را تا ۱۲ سالگی فراگرفت (صفا، (۳)/۱۷۳۱). اوحدی پس از مرگ مادرش (نقوی، ۱۵۲)، از اصفهان رهسپار یزد شد و پس از یک سال اقامت در آنجا به اصفهان بازگشت و به تکمیل تحصیلات خود پرداخت و پس از ۴ سال به شیراز رفت و نزد میرقاری گیلانی دانش اندوخت و سپس داماد وی شد، اما پس از چندی دوباره به اصفهان بازگشت و در ۹۹۵ق/۱۵۸۷م به اردوی سلطان محمد خدابنده صفوی پیوست (همانجا؛ آل داود، ۳۶). از این زمان تا پایان دوران اقامت در ایران، با دربار صفویه و به خصوص با شاه عباس اول ارتباط داشت و به مناسبت، اشعاری در مدح آنان می‌سرود (نقوی، ۱۵۳).

اوحدی در ۱۰۰۵ق/۱۵۹۷م به عتبات عالیات سفر کرد و پس از

از صدرالدین قونوی یاد کرد که به گفته صاحب مناقب نزدیک به ۱۶ سال در ملازمت شیخ به سر برده، و طریق سلوک و اسرار خلوت را از وی آموخته است (نک: ص ۸۷). افزون بر صدرالدین قونوی، بزرگانی چون محیی‌الدین ابن عربی و نجم‌الدین کبری به او توجه و ارادت داشته‌اند (نک: همان، ۲۰۲)، و سلاطین وقت در اعزاز و اکرام او سعی داشتند و به هر شهری که سفر می‌کرد، مورد احترام بود، و مورخان و تذکره‌نویسان دوره‌های بعد، از او به نیکی یاد کرده، و احوال و مقامات روحانی او را ستوده‌اند (نک: قزوینی، همانجا؛ ابن فوطی، ۷۲).

دیدگاه اوحدالدین در مسأله عشق برگرفته از نگرش وحدت وجودی اوست که در جای جای رباعیاتش ظاهر می‌شود. غالباً از دوگانگی ظاهر و باطن و صورت و معنا سخن می‌گوید و حقیقت را معنا و باطن، و صورت و ظاهر را امری گذرا و نمودی بی‌اصل و حقیقت می‌داند. در نظر او عالم جلوه‌گاه جمال حق است و در دایره وجود تنها موجود حقیقی اوست (نک: ص ۱۰۰) و اوست که مرکز این دایره است و همه موجودات عالم سرگردان در دایره عشق معشوق ازلیند (نک: ص ۱۱۹-۱۲۰). وی سرمایه عشق الهی را تنها حیرت و سرگردانی می‌داند که حاصل آن فنای از خود و فنای در حق است (نک: ص ۱۲۱).

اوحدالدین اهل سماع بود و مجالس سماع او شور و حال خاصی داشت (نک: مناقب، ۹۷). گفته‌اند که وی رباعیات خود را در حال سماع می‌سروده است (نک: همان، ۱۰۲).

پاسخ وی به مکتوب سعدالدین حموی که در حکایت سی‌ام مناقب (ص ۱۰۰-۱۰۲) آمده، گویای آگاهی وی بر دقایق احکام شرع و توجه وی به رعایت این دقایق و مراتب تعبد اوست (نیز نک: اوحدالدین، ۳۰۴).

آثار: تنها اثری که از وی برجای مانده، مجموعه رباعیات اوست که به دست یکی از پیروانش در قرن ۷ق جمع‌آوری شده است. بسیاری از این رباعیات در نزفه المجالس شروانی (تألیف شده در نیمه اول قرن ۷ق) آورده شده است (ص ۱۱۱ ب). این مجموعه با ۱۷۲۴ رباعی در کتابخانه ایا صوفیه (شم ۲۹۱۰) موجود است (ابومحبوب، ۸۰). دیوان رباعیات او در ۱۳۶۶ش به کوشش احمد ابومحبوب و با مقدمه محمدابراهیم باستانی پاریزی در دو بخش به چاپ رسیده است.

گزیده‌ای از این مجموعه توسط وایشرا، شرق‌شناس آلمانی، تصحیح و سپس با همکاری ویلسن به انگلیسی ترجمه شده، و با عنوان «شاهد دل» در ۱۹۷۸م از سوی انجمن فلسفه ایران به چاپ رسیده است. این مجموعه حاوی ۱۲۰ رباعی از رباعیات اوحدالدین است.

مناقب، مقامات، یا تذکرة اوحدالدین کرمانی که تنها کتابی است در بیان سرگذشت، احوال و کرامات وی، تألیفی است که نام مؤلف و تاریخ نگارش آن بر ما پوشیده است. اما از قرآینی که در کتاب وجود دارد، می‌توان دریافت که وی از هواداران اوحدالدین بوده است. او در جای جای این کتاب از وی به «شیخ ما» یاد می‌کند. تاریخ تألیف این کتاب نباید از نیمه دوم سده ۷ق آن سوتر باشد (فروزانفر، ۵۵-۵۶). در

سید علی
12/1

عرفات العاشقین

سیری در احوال و آثار مؤلف آن

سید علی آل داود

سده‌ی یازدهم هجری عصر نگارش تذکرة‌های مفصل به زبان فارسی است. تذکره، به معنای رایج آن در عالم ادب، نوعی از تراجم رجال است که تنها سرگذشت شاعران در آن آورده می‌شود و از دانشمندان دیگر در آن ذکری به میان نمی‌آید. تألیف این گونه کتب تا پیش از این دوره رواج عمومی نداشت و غیر از چند اثر مهم، چون لباب الالباب عوفی و تذکره الشعراء دولت‌شاه، در این زمینه کتاب مهمی پدید نیامده بود. اما آثار مذکور، هم‌چون تذکره‌های عصر صفوی که در ایران و هند تدوین شد، دامنه‌ای گسترده نداشت. به ویژه باید از رواج تذکره‌نگاری و رونق شعر و شاعری و زبان فارسی در هند عصر تیموری یاد کرد. در این دوره، که مقارن با اوج قدرت این سلسله و پادشاهی اکبر شاه بود، به دلیل علاقه و عشق خاص این شاه به زبان فارسی، گروهی عظیم از سرایندگان و ادب‌دوستان ایران به هند هجرت کردند. آنان در ایران، بیشتر به جهت تعصب شدید شاه طهماسب، محیط مناسبی برای فعالیت‌های ادبی خود نیافتند و چون آوازه‌ی فارسی‌گرایی و شعر دوستی پادشاهان تیموری به ایران رسید در سفر به هند تردید نشان ندادند. آنان نه تنها در دربار شاهان بلکه در دستگاه امرا و حکام ولایات نیز به مرتبتی والا رسیدند. تقی‌الدین اوحدی هم از جمله‌ی این مسافران بود که با گروهی از دوستان شاعرپیشه به هند روی آورد و در آنجا رخت اقامت افکند و تا پایان زندگانی در آن سرزمین روزگار به سر برد و سرانجام در همان جا درگذشت.^۱ در این دوران سه تذکره‌ی مفصل درباره‌ی شاعران پارسی‌گو پدید آمد که نه تنها تا آن روز نظیر نداشتند بلکه تا تألیف آتشکده‌ی آذر و مجمع الفصحای هدایت هم‌چنان منحصر باقی ماندند. این سه تذکره، که تا کنون هیچ کدام به طبع نرسیده، عبارت‌اند از: خلاصة الاشعار تدوین تقی‌الدین کاشی؛ عرفات العاشقین تألیف تقی اوحدی؛ و صُحف ابراهیم که پس از آن دو

۱. به گفته‌ی محمد کاظم امام در مقاله‌ای که درباره‌ی عرفات نوشته، تقی‌الدین دو سفر به هند رفته، ولی قرینه‌ای دال بر صحت این نظر در عرفات و متون تاریخی به دست نیامد.

EVHADĪ

86-931984

Awḥadī Marāghahī, Rukn al-Dīn, d. 1337 or 8.

Divān-i Kāmil-i Awḥadī Marāghahī / bā

muḥaddamah-i Naṣir Hayyirī ; taṣṭih-i Amīr

Aḥmad Ashrafī. — Chāp-i 1. — [Tehran?] :

Intishārāt-i Pīshraw, 1362 [1983 or 1984]

663 p. : 24 cm.

Poems.

In Persian; romanized record.

1250,00IR

(Includes an introduction (24 p.) to the poet)

سه غزل اصفهانی از اوحدی مراغی: ادیب طوسی EVHADĪ-I ISFAHANI

نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی،

ش: ۴، س: ۱۵، زمستان ۱۳۴۲، ص: ۳۸۷ - ۴۰۰

Taki Evhadī

191332